

De verschuiving van economie naar ecologie

Ruud Lubbers heeft een leiderschapsrol vervuld in het Earth Charter. Hij is lid van de Stuurgroep van de Earth Charter Commission. Ruud Lubbers is econoom en voormalig minister van Economische Zaken (1973-1977). Tussen 1982 en 1994 was hij drie termijnen minister-president. Daarna werd hij hoogleraar globalisering aan de Katholieke Universiteit van Brabant en gasthoogleraar aan de Kennedyschool for Government aan de Universiteit van Harvard, VS. Hij was voorzitter van het Wereld Natuurfonds. Tot voor kort was Ruud Lubbers Hoge commissaris voor de Vluchtelingen bij de VN (2001-2005).

In de jaren zestig, en ook nu nog, woonde ik in Rotterdam, mijn thuishaven, aan de Maas. De haven daar werd een van de grootste ter wereld; goederen werden aangevoerd en geëxporteerd van en naar het Europese centrum van de wereld. De chemische industrie eromheen groeide snel. Nederland was welvarend, maar ik werd me bewust van de prijs die daarvoor werd betaald. De buurt veranderde in hoog tempo. In mijn jeugd zag ik nog vossen in de weilanden; nu is er zelfs geen vis meer in de rivier. Als ik met mijn kleine kinderen in de tuin speelde, konden we de chemicaliën ruiken en we konden met onze vingers in het zwarte stof op de tuintafel tekenen. De rivier was zo vervuild dat je er foto's in kon ontwikkelen!

In die tijd begon ik me, als jonge vader en zakenman, zorgen te maken. Het ging de stad voor de wind en met de groei van de internationale handel groeide ook de stad, maar er moest iets veranderen aan de consequenties voor het milieu. In 1971 las ik het verslag van de Club van Rome, *Grenzen aan de groei*, en dat sterkte mij in mijn overtuiging. Het verslag focuste op mondiale trends en zag economie en ecologie in een breder, overkoepelend perspectief. Het was een extrapolatie van zorgelijke ontwikkelingen, zorgelijk voor de natuur en daarmee voor ons, de mens. Terugkijkend besef ik dat hier de kiem ligt van mijn intellectuele ontwikkeling tijdens de jaren 90, mijn omslag van 'economie' naar 'ecologie', van de korte naar de lange termijn.

Als het Earth Charter gaat over de verschuiving van economie naar ecologie, is het introduceren en toepassen van het voorzorgsprincipe zowel een bruikbaar gereedschap als een bewijs voor die verandering. Als men probeert de voor- en nadelen van het op grote schaal invoeren van een reeds bestaande technologie, of het introduceren van een nieuwe, maakt men doorgaans een taxatie van de milieuaspecten en risico's voor de natuur. Dat gebeurt door een berekening van de risico's. Soms is overduidelijk dat de consequenties voor het milieu volstrekt onaanvaardbaar zijn; soms is duidelijk dat dat soort problemen niet aan de orde is.

In het merendeel van de gevallen ligt het echter ingewikkelder. Er bestaat een zeker risico, en dat moet berekend worden. De econoom is geneigd een berekening te maken waaruit blijkt dat de opbrengsten het risico waard zijn. Dat gebeurt door voor- en nadelen te verdisconteren, met inbegrip van de factor tijd. Een risico dat zich over honderden of duizenden jaren zal openbaren is voor de econoom zo goed als nul. Voor de ecooloog ligt het anders. Hij verdisconteert geen risico's, maar doet bijna het omgekeerde: de toekomst, onze verantwoordelijkheid voor hen die na ons komen, is minstens zo belangrijk als het heden. En de negatieve gevolgen op milieu en natuur moeten in balans zijn met de capaciteit van nieuwe technologie die de consumptie vergroot.

Als econoom bestaat je werk erin iets te produceren omdat je kapitaal schaars is, dus zorg je dat je kapitaal rendement oplevert. Voor een ecooloog geldt het omgekeerde: je kijkt niet naar de korte termijn, maar naar de lange. Simpel gesteld is economie dus korte termijn en ecologie lange termijn. Wederom: de econoom zal prioriteit geven aan economische groei, de ecooloog ziet de prioriteit liever bij bescherming van milieu en natuur.

Om de ecologische dimensie meer gewicht te geven bij het calculeren van dergelijke risico's, kan men het voorzorgsprincipe introduceren. Het raadt ons aan: "Voorkom schade – de beste milieubescherming – en hanteer een behoedzame benadering wanneer de kennis beperkt is" (Principe 6). Het gaat verder met: "Vergewis u ervan dat besluitvorming de cumulatieve langlopende, indirecte, verreikende en mondiale gevolgen van menselijk handelen aanpakt" (Subprincipe 6.c).

Als er onzekerheid bestaat over de ecologische gevolgen van bepaalde objecten, zou het voorzorgsprincipe ons moeten adviseren aan de veilige kant te blijven en af te zien van projecten of ondernemingen en nieuwe technologieën waarvan men niet zeker is. In het Nederlands bestaat de zegswijze “Bij twijfel niet oversteken.”

Toen ik in 1973 minister van Economische Zaken werd, ontwikkelde ik een beleid van ‘selectieve economische groei,’ en probeerde ik het grote, intrinsieke dilemma van economische groei op te lossen: hoe zorgen we dat het verenigbaar is met het milieu?

Veel later werden de besluiten van de Topconferentie in Rio uitgangspunt voor de 21e eeuw. Hiermee waren de fundamenten voor het Earth Charter gelegd. Voor mij begon hier een nieuwe wijze van denken, waarvoor de kiem decennia geleden al was gelegd: een intellectuele omslag van economie naar ecologie, van de korte naar de lange termijn, van de confrontatie inherent aan globalisering en de consequenties daarvan naar de harmonie van een wereld die beschouwd wordt als een en ondeelbaar. Dit denkproces zette in volgende jaren door, nadat ik mij in 1994 uit de landelijke politiek had teruggetrokken.

Ik verdiepte me in een nieuwe, politieke ontwikkeling uit die dagen: globalisering. Globalisering, met haar vele facetten en interpretaties, werd pas als zodanig bekend na het uiteenvallen van de Sovjet Unie in 1989. In diezelfde periode werd een aantal mondiale topontmoetingen gerealiseerd: over vrouwen (Beijing), over bevolking en ontwikkeling (Cairo), over sociale ontwikkeling (Kopenhagen), en natuurlijk de eerste: de Earth Summit in 1992 in Rio de Janeiro. Al deze conferenties waren voorbeelden van mondiale interesse voor mondiale kwesties; zélf waren ze de onmiskenbare uitingen van mondiale betrokkenheid. Er verschenen niet alleen regeringsvertegenwoordigers, maar ook en méér nog, niet-gouvernementele organisaties (NGO's). En elk van die bijeenkomsten leidde tot mondiale verplichtingen alsof de wereld steeds meer één werd.

Mondiaal gezien, toonde de eerste vijf jaar van het millennium een divers beeld. Aan de ene kant zagen we de Millennium Declaratie, een krachtige toezegging van de Verenigde Naties aan de Millennium Development Goals, en een succesvolle Top in Monterrey; aan de andere kant was daar de aanslag van 11 september 2001 en een wel erg zichtbare Al-Qaeda. De wereld, en de leidende natie, de Verenigde Staten van Amerika, raakten geobsedeerd door kwesties betreffende veiligheid. Toen president Bush koos voor de klassieke, ideologische strategie, het aanvallen van een schurkenstaat in verband met mogelijke aanwezigheid van massavernietigingswapens, diskwalificeerde hij daarmee de Verenigde Naties als mondiale bewaker van de veiligheid. Tegelijkertijd viel de worsteling van de islam met de moderne tijd, vooral in de thuislanden van de Moslims, helaas samen met twee mondiale dimensies. Ten eerste is er de opvatting dat globalisering en Amerikanisering de islam en de islamitische levenswijze bedreigen. Ten tweede is er de verdenking

dat Amerika corrupte leiders in de islamitische landen beschermt. Daar komt nog bij dat de Verenigde Naties, als hoeder en voorvechter van gerechtigheid, steeds meer degraderen, gezien de vernederende onmacht om invloed uit te oefenen op het conflict tussen Israël en Palestina, tussen joden en moslims. Het mandaat van de Hoge Commissaris voor de vluchtelingen betreffende de Palestijnse slachtoffers van geweld en vervolging bestaat al 55 jaar; in hart en hoofd van Moslims leeft ongetwijfeld de gedachte dat dit het bewijs is van voortgaand onrecht en dubbele moraal.

Zo gezien zijn globalisering en antiglobalisering of anti-Amerikanisering het tegendeel van dat waar het Earth Charter voor staat: het nader tot elkaar brengen van mensen en volkeren, een gezamenlijke toekomst met duurzame ontwikkeling, in harmonie. Globalisering lijkt, zowel in succes als tegenslag, het tegenovergestelde te bereiken, volkeren raken verdeeld.

Intussen is de noodzaak van een mondiaal antwoord urgenter dan ooit. Dat beperkt zich niet tot topconferenties, concrete maatregelen en onderhandelingen. Het gaat dieper. Om dit te illustreren ga ik terug naar het begin van de jaren 90. Na twaalf jaar als premier, kreeg ik meer tijd om na te denken. Het concept van inclusiviteit – mensen inbegrepen, verschillende dimensies van leven inbegrepen – werd belangrijker voor me. Ik begon de oproep tot een verschuiving van visie te begrijpen, zoals die op de Top in Rio door NGO's was gedaan.

Van grote invloed op deze transformatie was mijn kennismaking met de levenswijze van inheemse volkeren. Zij waren het die er in Rio voor zorgden dat twee fundamentele wereldbeelden werden geïntroduceerd, wereldbeelden die verder reikten dan goed milieubeleid en het terugdringen van uitstoot. De gedachte om schade te voorkomen in het belang van volgende generaties, was een fundamentele benadering. De tweede gedachte die in Rio indruk maakte, was de manier waarop inheemse volkeren zichzelf zien in relatie tot de natuur: een relatie op basis van diep respect. Terwijl de Verlichting resulteerde in toenemende exploitatie en plundering van de aarde, behielden inheemse volkeren, economisch op het laagste niveau, een volkomen andere kijk op de wereld. Zij celebreeerden de natuur. Hun concept van tijd is anders. Zij denken aan harmonie, Moeder Aarde, respect en gelijkheid.

Deze basisuitgangspunten zijn, als vele andere inzichten, opgenomen in het Earth Charter. Om de stevige uitdagingen en verantwoordelijkheden die wij hebben tegenover de aarde te kunnen hanteren, en om de negatieve mondiale ontwikkelingen tegen te gaan, kunnen we ruimschoots gebruikmaken van het Earth Charter. Wij allen, bewoners van de aarde, hebben een grondwet nodig: een document dat de waarden die wij moeten nastreven en respecteren beschrijft. Het Earth Charter biedt ons een holistische, beknopte en totale grondwet. ●